

VAN KEURSLIJF
TOT CARAVAN

VIER EEUWEN DAGELIJKS LEVEN

W BOOKS

PEPIJN REESER

INHOUD

VAN KEURSLIJF TOT CARAVAN

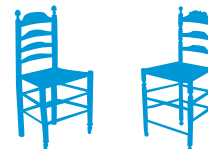
Vier eeuwen dagelijks leven	5
Deel 1 Basis - kleine kring	15
Deel 2 Samen - stad en streek	69
Deel 3 Wereld - voorbij de horizon	123
Overall anders, overall eender?	158

Verder lezen?	166
Beeldoverzicht	170
Colofon	176

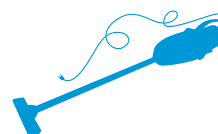
DEEL 1

BASIS

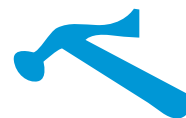
THUIS BEST?

Woningnood	17
Goed wonen	21
Warm en behaaglijk	25
Licht als luxe	28

ALLEEN MAAR NETTE MENSEN

Maandag wasdag	31
Wassen, douchen, baden	34
Ziek en gezond	38
Het kleinste kamertje	41
Wat de pot schaft	43

HARDWERKENDE NEDERLANDERS

Handen uit de mouwen	47
Goed gereedschap is het halve werk	51
Loonslaven	54
Poten in de klei	57
Kostwinners	61

DEEL 2

SAMEN

ALLES IS FAMILIE

De mooiste dag van je leven	71
Nageslacht	74
De jeugd van tegenwoordig	77
Aan alles komt een eind	81

(ON)GESCHREVEN REGELS

Nederland kerkenland	85
Verenigingsleven	89
Doe maar gewoon	93
Kleren maken de...	98

PLEZIER EN PLECHTIGHEID

Volksvermaak	103
Waar is dat feestje	108
Oranje boven	111
Twee minuten stilte	114

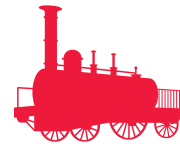
DEEL 3

WERELD

DE WERELD IN HUIS

Kijken, niet kopen?	125
Internationale mode	128
Koloniale waren	138
Spelen met het nieuws	134

GRENZEN

Meten is weten	139
Vrije natuur	142
De benenwagen	146
Reizigers	150

BASIS

KLEINE

KRING

Wat heb je echt nodig? De wet is duidelijk: bed en beddengoed, kleding en schoeisel, voedsel voor vier weken en gereedschap om mee te kunnen werken. Dat is althans sinds 1838 wat deurwaarders moeten laten staan als ze beslag leggen, al moesten ze destijds ook nog een koe, of twee varkens, of twee geiten, of vier schapen en diervoeder voor een maand achterlaten. Dieren waren zeker op het platteland essentieel voor een zelfstandig bestaan. Ze leverden melk, mest, trekkracht en vlees en stelden eigenaren in staat zelf een lapje grond te bewerken.

Zo zelfvoorzienend als in de negentiende eeuw zijn Nederlanders allang niet meer, maar nog altijd gaat gemiddeld zeker de helft van het inkomen op aan 'bed-bad-brood'. Die benaming werd gangbaar rond 1980, toen in vrijwel alle huizen een badkamer was aangelegd en dagelijks douchen de norm werd. Ook licht en warmte in het hele huis, iedere dag vers en afwisselend eten uit alle windstreken en een gaaf gebit zijn pas enkele decennia alledaags. Wel speelt het basisbestaan zich nog steeds in de nabije omgeving af: thuis, in de buurt of op het werk.

'Hij leeft met vijftig kippen en een groot aantal katten tezamen', schreef Middendorp over Klaas Koers, die samen met buurjongen Albert Engelkes poseerde. Hij bezat een koe en hij maakte zijn eigen boter. Hoewel Koers volgens de dokter 'een zonderling' was, kwamen de burens vaak over de vloer.

Tussen Post en Middendorp en de bewoners van het Groningse platteland bestond afstand, maar uit hun documentatie spreekt tegelijkertijd oprechte interesse voor het dagelijks leven van de bewoners. Die tonen op de foto's op verzoek hun schamele bezittingen. In de armste huishoudens was geprobeerd het sfeervol te maken, door iets aan de muur te hangen of wat kleur aan te brengen. Soms werd het zondagse goed uit de kast gehaald. Een van de meest iconische foto's toont Klaas Koers en zijn buurjongen met hoge hoed, een model dat in betere kringen al enkele decennia uit de mode was. Toen het duo hen op 30 oktober 1913 bezocht, noteerde Middendorp: 'Interieur even bouwvallig, vuil en slordig als het exterieur. Veel spinnenwebben, geen behang op de muren. Bedstee vies en smerig. Ter ere van de opname heeft hij zich zo deftig mogelijk aangetrokken.'

De foto's werden, voorzien van dergelijke kritische teksten, gepubliceerd onder de titel *Versche lucht en zonlicht in onze woning* en werden door de dokter gebruikt voor lezingen. Wat met zijn eerdere adviezen niet was gelukt, brachten de foto's wel teweeg: nog hetzelfde jaar werden er in

Bellingwolde dertig woningen onbewoonbaar verklaard. Als ze geluk hadden kwamen de bewoners terecht in nieuwe huizen die rond die tijd werden opgeleverd: de eerste resultaten van de Woningwet, waarmee de landelijke overheid in 1901 de regie over de volkshuisvesting had genomen.

Sindsdien werden woningen stapsgewijs beter. Ze kregen een afzonderlijke keuken, die eerst nog bewust zo klein was dat er niet op de vloer kon worden geslapen. Er kwam meer licht in huis; in heel Nederland werden doorzonwoningen gebouwd. Woningen werden ruimer: rond 1900 mat de gemiddelde Nederlandse woning nog zo'n vijftig vierkante meter, inmiddels is dat meer dan verdubbeld. Niet iedereen kreeg het direct beter, de laatste plaggenhut ging pas in 1941 tegen de vlakte. En hoewel de voorbije eeuw meer dan 2,5 miljoen sociale huurwoningen werden gebouwd, bleven de keuzemogelijkheden vaak beperkt. Niet alleen door woningnood en wachtlijsten, ook omdat potentiële bewoners moesten aantonen over een minimum aan beschaving te beschikken; tot halverwege de jaren 1960 werden 'onmaatschappelijken' soms in aparte wijken gehuisvest.

Dit diorama uit 1831 toont een in huidige ogen ruim en leeg interieur. Mettertijd nam het aantal meubelstukken in huis toe. Rond 1600 beschikten velen nog enkel over een kist om hun bezittingen in op te brengen; grote kasten bleven tot zeer recent een statussymbool bij uitstek. Op het platteland werden ze regelmatig zo gepositioneerd dat de bezoeker ze direct bij binnenkomst zag. Een zitbank ofwel sofa verscheen in veel huishoudens pas vanaf de jaren 1960, tegelijkertijd met de televisie.

GOED WONEN

Rijk en arm, stad en platteland: overal werd gestreefd naar een interieur dat in ieder geval fraaier was dan dat van de burens. Tegenwoordig bieden woontelevisie, tijdschriften en internet de mogelijkheid bij anderen binnen te kijken, voor welgestelde negentiende-eeuwers waren er diorama's die bekendstaan als bavelaars. Leidenaar Cornelis Bavelaar (1747-1830) en zijn zoon en kleinzoon brachten er minimaal vijftienhonderd op de markt, waardoor hun achternaam een soortnaam werd. De Engelse koper die in 1831 voor tien gulden een diorama kocht, tekende op de achterzijde aan dat het gesneden was van papier en walvisbeen door een dove Leidenaar. Die zal zelf niet in de afgebeelde woning hebben geleefd, want het is een archetypisch Hollands stedelijk

middenklasseninterieur. Het diorama biedt een interessant inkijkje in hoe de gemiddelde Nederlander woonde. Of wilde wonen.

Zo hangen er in het diorama schilderijen aan de muur. In de zeventiende en achttiende eeuw werden in Holland naar schatting vijf tot tien miljoen schilderijen gemaakt, voor een dagloon had een ambachtsman een tafereeltje in huis. Armen moesten genoegen nemen met prenten die in nog grotere oplage beschikbaar waren. Vrijwel ieder huishouden had enige 'kleur' aan de muur, van fraaie landschappen tot stichtelijke prenten. De schouw is prominent aanwezig. Overal in Nederland verplaatste het vuur zich vanaf de zestiende eeuw van het midden van de kamer naar de muur. De Franse mode dicteerde dat schouwen steeds

Vanaf het midden van de achttiende eeuw tot in het begin van de twintigste eeuw konden veel huishoudens enkel een kleed van koehaar betalen. Dat was goedkoop en stug en dus moeilijk te verwerken. Voor de stevigheid werd tevens geitenhaar meegesponnen. Op het platteland ontstond in sommige regio's de traditie van het zandtapijnt: met de vingers werden figuren en patronen gevormd, zoals hier in Oud Schoonebeek (Drenthe) in 1946.

Vier eeuwen kamerpotten, 1600-1970. Omdat ieder huishouden er (minimaal) een bezat, kon met vorm en materiaalkeuze status, modegevoeligheid en persoonlijke smaak worden uitgedrukt. Tin was aanvankelijk duur, want had minder dan aardewerk te lijden van zuren. Later werd juist Aziatische keramiek exclusief. Ook kon men kiezen voor decoraties, humor of een persoonlijke boodschap: op de pot uit 1664 staat bijvoorbeeld *'Soete lyef kom te bet'* geschreven. Vanaf de jaren 1970 werden kamerpotten enkel nog door kinderen en ouderen gebruikt.

HET KLEINSTE KAMERTJE

In 1877 klaagde een inwoner van Utrecht over het lozen van menselijke ontlasting in de stadgrachten. Niet vanwege de hygiëne, maar omdat jaarlijks ter waarde van ruim tienduizend gulden aan meststoffen werd verspild. Ontlasting en urine bevatten immers kostbare meststoffen als stikstof, fosfaat en kalium. Kon de stad die niet verkopen? Het was geen vreemde gedachte, de weinig vruchtbare zandgronden konden wel een opkikker gebruiken. In steden als Groningen en 's-Hertogenbosch haalden boeren uit de omgeving tot aan het eind van de eeuw de beerputten leeg.

Ook daar beschikte echter niet iedere stadsbewoner over een beerput en werden potten in de grachten geleegd. In de zeventiende en achttiende eeuw leidde dat zo nu en dan tot gezondheidsproblemen. De bevolkingsgroei en de trek naar de stad droegen ertoe bij dat in de negentiende eeuw overal in het land de zorgen groeiden. Tussen 1833 en 1866 vonden in Nederland bijvoorbeeld vier grote cholera-epidemieën plaats. Daarbij stierven ruim 65.000 mensen, van wie driekwart in wat we nu de Randstad noemen. Met name de volksbuurten in de grote steden werden getroffen. In Zierikzee sprak de Geneeskundige Raad in 1876 over 'zeeën van blootliggende fecaliën in de meeste bewoonde gedeelten der stad.'

Van hun bestuurders hadden de inwoners echter niet veel te verwachten. Het ingrijpen van de Utrechtse magistraten beperkte zich tot het plaatsen van een waarschuwbord: 'Stadgenoten! Drinkt geen grachtwater en gebruikt het zo min mogelijk in uwe huizen, zelfs voor het schrobben niet.'

Voor generaties Nederlanders betekende stoelgang letterlijk naar de gemakstoel gaan. De vormgeving van zulke stoelen veranderde vanaf 1600 tot in de twintigste eeuw nauwelijks, al waren er altijd modellen die meer comfort boden, bijvoorbeeld doordat er leer op het zitvlak was gemonteerd. Dit exemplaar dateert uit de jaren 1930, ook veertig jaar later waren ze nog wel in slaapkamers te vinden.

Waterclosets ofwel wc's boden comfort, hygiëne en minder stank en werden rond 1880 met enthousiasme ontvangen. Omdat het doorspoelmechanisme een aansluiting op het riool en op de waterleiding vereiste, duurde het nog decennia voordat ze voor iedereen binnen bereik kwamen. Oorspronkelijk hadden wc's geen bril, zoals dit model uit circa 1900. De bril werd pas gangbaar nadat gebruikers klaagden dat het porselein in de wintermaanden erg koud kon aanvoelen.

Het grachtwater is voor de gezondheid gevaarlijk!' De grootste vernieuwing vormde het tonnenstelsel, wat erop neerkwam dat men wekelijks de emmer mocht inleveren bij een afvalpunt of strontkar. De inhoud werd verkocht aan boeren of tuinders. Nog decennialang deden de meeste Nederlanders hun behoefte op een emmer; in 1963 waren er in Zutphen nog 122 tonnen in gebruik en in Goes verdween de laatste pas in 1978.

In volkswoningen beschikten gezinnen met soms wel tien of meer kinderen slechts over één of enkele emmers en die stonden nog wel eens in de keuken, met alle stank en viezigheid van dien. Voor de volksgezondheid was het effect van het

Tegenwoordig is de computer waarschijnlijk het meest gebruikte gereedschap. Voorheen was dat de hamer. Iedere beroepsgroep gebruikte eigen modellen, afhankelijk van het materiaal dat ermee bewerkt werd: hout, steen, ijzer, blik, leer, tin of edelmetaal. Van linksboven naar rechtsonder: leidekkershamer, vijlenmakershamer, bolhamer, bilhamer, hoefhamer, breeuwhamer, schoenmakershamer, kuipershamer, voorhamer, steenhouwershamer, stelhamer, drijfhamer, ciseleerhamer, houten hamer, tingietershamer, houten timmermanshamer, bouchardhamer, lederen hamer, stoffeerdershamer, merkhamer.

Middelburg was rond 1590 de eerste Nederlandse stad waar gilden als bewijs van lidmaatschap een penning gingen voeren, waarschijnlijk naar Vlaams voorbeeld. De penning moest op gezette tijden getoond worden. Bij een begrafenis van een van de leden bijvoorbeeld, zodat kon worden bijgehouden of iedereen de laatste eer had betoond. Deze penningen waren van leden van het Middelburgse gilde der schoenmakers, huidenvetters (leerlooiers) en leerverkopers (1662), het mandenmakers- en schrijnwerkersgilde (1593) en het waagwerkersgilde (1674).

GOED GEREEDSCHAP IS HET HALVE WERK

In de zeventiende-eeuwse dorpen en steden behoorde tot zo'n vijftien procent van de beroepsbevolking tot wat we nu het midden- en kleinbedrijf zouden noemen. In de overwegend lokaal georiënteerde samenleving maakten zij een groot deel van wat er nodig was, van potten en pannen tot decoratie, meubilair of gereedschap. Ambachtslieden als ketellappers en scharenslijpers trokken rond, maar de meeste bezaten een eigen werkplaats, meestal aan huis. Op het platteland kon een smid, timmerman of wagenmaker opereren zonder lid te zijn van een beroepsvereniging ofwel gilde, maar in de stad was dat vaak onmogelijk. Daar mochten alleen gildeleden aan de slag met naald en draad,

troffel, kwast of leest. Amsterdam telde rond 1700 ruim vijftig gilden: bakkers, brouwers, metselaars, schoenmakers, schilders enzovoort. In kleinere steden waren het er minder, maar ook daar vormden ze de ruggengraat van het economische leven.

Niet iedereen kon lid worden. Joden, katholieken, nieuwkomers en buitenechtelijke kinderen werden vooral in het oosten van het land nogal eens buitengesloten. Wie wel als meester of knecht werd toegelaten, had duidelijke voordelen. Zo lobbyden gilden met wisselend succes bij stadsbesturen om producten van elders buiten de stad te houden, wat de kans bood eigen prijzen vast te stellen en klandizie garandeerde. Ook bood het gilde een goed functionerend netwerk gebaseerd op onderlinge solidariteit, waaronder een kas voor ouderen- en weduwenzorg. Knechten konden binnen het gilde een opleiding volgen, wat voor veel Nederlanders de enige kans op het leren van een vak betekende. Het netwerk bood daarnaast de mogelijkheid om kennis en tradities door te geven.

Grootschalige Nederlandse industrie was rond 1920 te vinden in de Zuid-Limburgse mijnen. De pastel die Herman Heijnenbrock van de mijn Oranje-Nassau I in Heerlen maakte, toont ook de stoomtrein die werd ingezet om de steenkool te verspreiden. Het beeld sprak zo tot de verbeelding dat een uitgever besloot er een schoolplaat van te maken. Oranje-Nassau I sloot op 31 december 1974 als laatste Nederlandse mijn de deuren.

LOONSLAVEN

Toen Herman Heijnenbrock (1871-1941) in 1890 afstudeerde aan de kunstacademie was zware industrie, zijn favoriete onderwerp, in Nederland nauwelijks te vinden. Hij trok naar België, Duitsland en Engeland om het fabrieksleven te documenteren en ontdekte dat dit in de stoffige, warme hallen en loodsen heel wat beter ging met krijt dan met verf. Vanaf de Eerste Wereldoorlog was hij opnieuw in Nederland te vinden, eerst in de snel groeiende zeehavens, later in de vele fabrieken die overal in het land werden gebouwd. In totaal maakte hij ruim zeshonderd pastels en groeide hij uit tot de chroniqueur bij uitstek van de Nederlandse industrialisatie.

Op sommige pastels is grootschalige industrie te zien. Heijnenbrock legde bijvoorbeeld hoogovens, ijzergieterijen en enorme keramiekfabrieken vast. In Tilburg en Twente (textiel), Maastricht (aardewerk) en Eindhoven (lampen, sigaren) werkten tienduizenden Nederlanders in grote fabriekscomplexen. Sommige pastels geven echter in hedendaagse ogen ambachtelijke situaties weer. De geportretteerden zijn geen anonieme, nietige radertjes, maar individuen met eigen karaktertrekken – de een draagt een bril, een ander rookt een pijp, een derde draagt een kleurrijk kledingstuk. Ze hebben lang niet altijd hetzelfde uniform aan, lopen soms op klompen en het zijn er

hoogstens enkele tientallen. Heijenbrock bezocht bovendien kleine en middelgrote fabrieken waar voedingsmiddelen of gebruiksvoorwerpen werden gemaakt: papierfabrieken, blikfabrieken, bestekfabrieken, margarinefabrieken, lijmfabrieken, kleifabrieken, fietsfabrieken en glasfabrieken. Overal klapte hij het tekentafeltje uit dat hij op zijn rug meezeulde en probeerde hij zo snel mogelijk de sfeer te vangen.

Die verschilde vaak fors van hoe enkele decennia eerder werd gewerkt, namelijk in of om het

huis of op nabijgelegen grond. Stoom, steenkool en elektriciteit dreven veel krachtigere, grotere machines aan dan enkele generaties eerder voor mogelijk was gehouden. Die machines waren vaak zo duur dat slechts weinigen ze konden betalen, waardoor het aantal zelfstandigen fors afnam en thuiswerken plaatsmaakte voor werken in fabriekshallen – of dat een verbetering betekende, verschilde per regio en sector. Kunstlicht droeg bij aan vaste werktijden die niet langer seizoensgebonden waren. Ook kregen fabrieksarbeiders

In de fabrieken waar Heijenbrock schetste, bestond een duidelijke taakverdeling tussen vrouwen, mannen en kinderen. Werkzaamheden die een fijne motoriek vereisten, zoals het maken van gloeilampen of sigaren, waren bij uitstek vrouwen- of kinderwerk. Mannen deden het sjouwwerk en bedienden machines. Aardewerkfabriek, soldeerwerk, glasfabriek, margarinefabriek.

Handwerken gold bij uitstek als vrouwenwerk. In welgestelde kringen was het een fatsoenlijk en nuttig tijdverdrijf. Daar werd de was vaak uitbesteed en was het belangrijk dat alle stukken gemerkt waren met de initialen van de eigenaar en een cijfer. Het merken werd geoeffend op merklappen. In armere omgevingen was handwerken pure noodzaak. Zo kon de uitzet worden gemaakt of wat geld worden verdiend. Merklappen van AGDH (Amsterdam 1740), Anna van der Straate (Leiden 1647), Genigje Jonghe Breur (1876, 12 jaar oud), Grietje Amelings (Beerta 1873) en Agnes Beets (Heemstede 1858, 6 jaar oud).

>
Oorspronkelijk kwamen ze uit Bengalen, maar sinds de achttiende eeuw werden ook in Nederland doorgestikte lappendekens ofwel quilts gemaakt, zoals dit exemplaar uit circa 1780. Quilten was een tijdverdrif voor welgestelde dames; er zijn vaak dure, exotische stoffen in verwerkt.

Dat veranderde door de industrialisatie. In het collectieve geheugen staat vooral de daarbij behorende uitbuiting gegrift. Die was schrijnend: hele gezinnen maakten lange dagen tegen een karig loon, ook kinderen. Kinderarbeid was op zich niet nieuw; in de armste gezinnen droegen kinderen al sinds mensenheugenis vanaf een jaar of 7 noodgedwongen bij aan het gezinsinkomen. Nu nam het verzet echter toe. Critici publiceerden misstanden en er volgden officiële onderzoeken naar de omstandigheden in fabrieken en werkplaatsen. Uit de soms schokkende getuigenissen bleek dat veel fabrikanten het niet zo nauw namen met het ‘Kinderwetje’ (1874), dat fabrieksarbeid verbodde aan kinderen onder de 12 jaar. De arbeidsinspectie werd opgericht en er kwamen nieuwe arbeidswetten die de inzet van kinderen én vrouwen aan banden legden. Het ideaalbeeld van de man als kostwinner was immers niet veranderd en kwam dankzij de industrialisatie voor meer Nederlanders binnen bereik. Want hoezeer er ook sprake was van uitbuiting, door het ‘nieuwe werken’ werd meer geld verdiend dan voorheen.

De vraag was vooral hoe dat verdeeld moest worden. Aanvankelijk lag de macht bij de fabrikanten, mede door de snelgroeiende bevolking en de trek naar de stad: als een werknemer opstandig werd, was een opvolger rap gevonden. Toen werknemers zich verenigden in vakbonden werd dat lastiger en ook kerken, burgerlijke verenigingen en de overheid gingen zich ermee bemoeien. Hun inspanningen waren er voornamelijk op gericht dat de man als gezinshoofd genoeg moest verdienen om zijn gezin te kunnen onderhouden. Vanuit die

gedachte werden in de eerste helft van de twintigste eeuw ook arbeidsverboden voor gehuwde vrouwen in overheidsdienst ingesteld. Een poging om alle getrouwde vrouwen het werken te verbieden (1937) haalde het niet, maar in de praktijk kreeg een groot deel van de werkende vrouwen na hun huwelijk ontslag. De mannelijke kostwinner was rond 1950 niet alleen een ideaal, maar ook de norm geworden.

Vergeleken met omringende landen bleef het percentage werkende vrouwen sindsdien laag. Hoewel in 1975 wettelijk werd bepaald dat vrouwen voor hetzelfde werk recht hadden op hetzelfde salaris als mannen, is dat niet overal de realiteit. Nederland werd de afgelopen decennia een typisch ‘anderhalvekostwinnerland’, waarbij de vrouw meestal het extra deel binnenbrengt: nergens ter wereld werken zo veel vrouwen in deeltijd als hier. Speelt het ideaal van de mannelijke kostwinner een rol? In ieder geval bestaan er nog steeds opvattingen over wat typisch mannenwerk en vrouwenwerk is.

© 2019

WBOOKS Zwolle

Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem

Pepijn Reeser, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2019.

ISBN 978 94 625 8319 1

NUR 694

COLOFON

UITGAVE

WBOOKS, Zwolle

info@wbooks.com

www.wbooks.com

I.S.M.

Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem

info@openluchtmuseum.nl

www.openluchtmuseum.nl

TEKST

Pepijn Reeser

INHOUDELIJKE ADVIEZEN

Anca Egas, Jacco Hooikammer, Hans Piena,

Klaartje Schweizer, Hanneke van Zuthem

TEKSTREDACTIE

Nanny Maat

BEELDREDACTIE

Jacco Hooikammer

FOTOGRAFIE

Esther van den Brink, Bastiaan Ingen Housz,

Doro Keman, Nina Kleintjes, Merel Maissan,

Rob Schouten, Paul Romijn

VORMGEVING

Robin Stam i.s.m. Bianca Enthoven

Voor dit boek werd een genereuze bijdrage beschikbaar gesteld door het Heslinga Fonds. Daarnaast droeg de Stichting Fonds A.H. Martens van Sevenhoven financieel bij aan de totstandkoming.

Vier eeuwen geleden. Het ontluikende Nederland bestond uit regio's met eigen tradities, gebruiken, dialecten en kledij. Religie en standsbesef droegen bij aan de verschillende manieren waarop gewone mensen hun dagelijks brood verdienden. Waarin ze woonden, hoe ze de dag door kwamen, wat ze aten, hoe warm of koud ze het hadden. Intussen zijn de verschillen een stuk kleiner geworden. Toch is het dagelijks leven voor iedereen anders, want het alledaagse laat nog steeds zien wie men is of wil zijn.

Vier eeuwen dagelijks leven toont in woord en beeld hoe Nederlanders zich verhielden tot hun partners, familieleden en bureu. Welke alledaagse behoeften ze hadden en hoe die werden vervuld. Het illustreert daarmee ook hoe Nederland veranderde van een kleinschalig en collectief georganiseerd land in een moderne welvaartsstaat. De collectie alledaagse voorwerpen van het Nederlands Openluchtmuseum biedt een uniek inzicht in deze ontwikkelingen; van blokschaaf tot ijszeiler, van kraplap tot Beatlesjurk, van beddenpan tot knottekist, van keurslijf tot caravan.

